

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Adam Bodnar

Warszawa, 26 października 2015 r.

II.510.637.2015.MWa

Pan

Borys Budka

Minister Sprawiedliwości

Uprzejmie informuję, iż sprawa p. Macieja Dobrowolskiego zainspirowała Rzecznika Praw Obywatelskich do podjęcia szeregu działań. Niniejsze wystąpienie jest jednym z nich.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych w art. 9 ust. 5 stanowi, że każdy, kto został bezprawnie aresztowany lub zatrzymany, ma prawo do odszkodowania, do którego może dochodzić w drodze sądowej. Przepis art. 5 ust. 5 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności stanowi, że każdy, kto został pokrzywdzony przez niezgodne z treścią tego artykułu zatrzymanie lub aresztowanie, ma prawo do odszkodowania. Umocowanie tej zasady znaleźć można w art. 41 ust. 5 Konstytucji RP, zgodnie z którym każdy bezprawnie pozbawiony wolności ma prawo do odszkodowania.

Ustawodawca polski przewidział cztery przesłanki formalne przyznania odszkodowania i zadośćuczynienia za niesłuszne skazanie oraz niesłuszne stosowanie środków przymusu, realizujące się w razie uwzględnienia kasacji lub wznowienia postępowania (art. 552 kodeksu postępowania karnego). Są to: niesłuszne prawomocne skazanie (§ 1); niesłuszne prawomocne skazanie na surowszą karę lub środek karny albo środek przymusu z działu VI KPK, których nie powinien być ponieść (§ 1); niewątpliwie niezasadne wykonanie kary warunkowo zawieszanej lub z której wykonania warunkowo zwolniono oskarżonego (§ 4); niewątpliwie niezasadne orzeczenie kary lub środka karnego w wyniku podjęcia warunkowo umorzonego postępowania (§ 4). Przymiot niesłusznego tymczasowego aresztowania, po zmianach, które weszły w życie 1 lipca br. (ustawa z dnia 27 września 2013 r., Dz.U. z 2013 r. poz. 1247) przysługuje również każdemu tymczasowemu aresztowanemu stosowanemu w postępowaniu karnym, w którym zapadł wyrok uniewinniający. Nie jest już istotne, czy do wydania tego

wyroku doszło w wyniku kasacji, czy wznowienia postępowania (art. 552 § 1). Chodzi tu więc również o postępowanie zakończone wyrokiem uniewinniającym w pierwszej lub drugiej instancji (art. 552a § 1). Pojęciem niesłusznego tymczasowego aresztowania należy określać również to, które było stosowane w postępowaniu karnym zakończonym umorzeniem wydanym po uchyleniu wyroku skazującego w wyniku wznowienia lub kasacji, jeśli podstawą umorzenia były okoliczności nieuwzględnione we wcześniejszym postępowaniu (art. 552 § 2). Wreszcie za niesłuszne tymczasowe aresztowanie należy uznać takie, które było stosowane w toku postępowania karnego zakończonego uniewinnieniem lub umorzeniem *in personam* w innym przypadku niż uchylenie prawomocnego wyroku w trybie nadzwyczajnych środków zaskarżenia (art. 552a § 1). Również w przypadku warunkowego umorzenia postępowania, gdy w trakcie postępowania było stosowane tymczasowe aresztowanie, zasługuje ono na miano niesłusznego (K. T. Boratyńska/M. Warchoń, Odszkodowanie i zadośćuczynienie za niesłuszne skazanie oraz niesłuszne stosowanie środków przymusu [w:] Kodeks postępowania karnego. Komentarz, pod red. A. Sakowicza, wyd. 6, Warszawa 2015, s. 1155).

Elementem wspólnym powyższych przesłanek jest wydanie definitywnego rozstrzygnięcia kończącego postępowanie, czy to w formie wyroku, czy postanowienia o umorzeniu.

Ustawodawca nie przewidział natomiast żadnych możliwości wystąpienia o odszkodowanie w sytuacji, gdy postępowanie nie zostało jeszcze zakończone. Zważywszy, iż w świetle art. 13 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności krajowe środki odwoławcze powinny być maksymalnie skuteczne, a ich konstrukcja nie powinna odstraszać skarżących od możliwości skorzystania z nich, to powyższe rozwiązanie wydaje się niezadowalające. Jak stwierdził Europejski Trybunał Praw Człowieka w wyroku z 26 października 2000 r. w sprawie Kudła przeciwko Polsce (skarga nr 30210/96, § 157) „art. 13 Konwencji gwarantuje dostępność na poziomie krajowym środka odwoławczego w celu wdrożenia w życie istoty praw i wolności konwencyjnych. Środek odwoławczy wymagany przez art. 13 musi być skuteczny, zarówno w praktyce, jak i w prawie”.

Tymczasem szkoda i utracone korzyści z tytułu zarobkowania mogą prowadzić do załamania się sytuacji życiowej całej rodziny oskarżonego, który latami oczekuje na końcowe rozstrzygnięcie, nie mogąc wcześniej skorzystać z roszczenia o odszkodowanie lub zadośćuczynienie. Trudno mówić tu o skuteczności powyższego środka w praktyce. Problem ten nabiera szczególnej jaskrawości w sytuacjach, gdy powodem przewlekłości tymczasowego aresztowania jest zła organizacja pracy aparatu wymiaru sprawiedliwości.

W ocenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, brak należytej staranności po stronie organów prowadzących postępowanie wyklucza możliwość uznania za uzasadnione przedłużającego się tymczasowego aresztowania, nawet gdy zachodzą inne szczególne okoliczności. Tymczasowe aresztowanie traci swoją legitymację w nieuzasadnionych okresach bezczynności, takich jak na przykład wielokrotne przesyłanie akt, długotrwałe badanie właściwości sądu, trudności w wyznaczeniu terminu rozprawy (wyrok w sprawie Kreps przeciwko Polsce z 26 lipca 2001 r., skarga nr 34097/96, § 44), nadmiernie długi okres czasu od wpływu sprawy do sądu do wyznaczenia pierwszego terminu rozprawy (na przykład - 6 miesięcy w sprawie Gołek przeciwko Polsce, skarga nr 31330/02; 7 miesięcy w sprawie Łatasiewicz przeciwko Polsce, skarga nr 44722/98, czy też rok w sprawie Czarnecki przeciwko Polsce, skarga nr 75112/01), jak również wyznaczanie w sprawie aresztowej zbyt rzadkich terminów. Trybunał, podobnie jak przy ocenie długości postępowania z punktu widzenia art. 6 § 1 Konwencji, uwzględnia również na przykład sposób dyscyplinowania przez sąd tak świadków (wyrok w sprawie Trzaska przeciwko Polsce z 11 lipca 2000 r., skarga nr 26629/95, § 68), jak i biegłych (wyrok w sprawie Kreps przeciwko Polsce, § 44).

Skoro, jak stwierdził Trybunał, naruszenia art. 5 § 3 Konwencji nie konwaliduje zaliczenie okresu tymczasowego aresztowania na poczet wymierzonej kary (Güleç przeciwko Turcji, wyrok z 27 lipca 1998 r., skarga nr 54/1997/868/1044, § 104; Bednov przeciwko Rosji, wyrok z 1 czerwca 2006 r., skarga nr 21153/02, § 33), to zmuszanie oskarżonego do wieloletniego oczekiwania na prawomocny wyrok wskutek niestarannej i nierzetelnej organizacji procesu prowadzi jedynie do powiększania po jego stronie szkody i krzywdy wynikłych z niesłusznego stosowania środków przymusu w tym źle zorganizowanym i przewlekle prowadzonym postępowaniu. Końcowy i ostateczny wyrok uniewinniający wydany po wielu latach w takim procesie nie jest tu żadną satysfakcją. Istotne dla odszkodowania jest to, iż środek przymusu po utracie swej legitymacji był wciąż stosowany, a wina za ten stan rzeczy leżała po stronie organów postępowania.

W związku z powyższym, uprzejmie proszę Pana Ministra o rozważenie podjęcia inicjatywy legislacyjnej w kierunku wprowadzenia stosownych rozwiązań, gwarantujących osobie oskarżonej uruchomienie skutecznej procedury odszkodowawczej jeszcze przed wydaniem końcowego rozstrzygnięcia w procesie.

Podpis na oryginale